

ЈАЗИКОТ ВО ДОКУМЕНТИТЕ НА ПАРТИСКИТЕ КАДРИ ОД КУМАНОВО И КУМАНОВСКО ВО НОВ И РЕВОЛУЦИЈАТА

Во текот на историјата македонскиот јазик имал трновит и крвав развој¹. Помеѓу другото, тоа го потврдува и фактот што некои фанатици на стари идеологии неговото постоење го негираат дури и денес, и покрај тоа што македонскиот јазик има дванаесетвековна писмена традиција. Сè до создавањето на македонскиот литературен јазик, писменоста се одвивала на нестандарден јазик. Меѓутоа, таа писмена активност одразува некои фази од развојот на македонскиот јазик и тоа претставува драгоцен прилог за историјата на јазикот.

Годините на Народнослободителната војна на Македонија ја претставуваат последната етапа од претстандардниот период на македонскиот јазик. Таа мала дистанца од неполни пет децении, во историски контекст, од развојот на македонскиот јазик ни овозможува да ја следиме трансформацијата на дијалектните форми во еден наддијалектен тип во документите на партиските кадри од Куманово и Кумановско во НОВ и Револуцијата. Потпирајќи се во почетокот исцело на дијалектните форми, партиските кадри од Куманово и Кумановско во кореспонденцијата со кадрите од другите македонски средини, постепено почнуваат да употребуваат форми што имаат регионален карактер. Таквата употреба на регионализмите, што е видлива во документите, им овозможувала елиминација на елементите за недоразбирање во меѓусебната комуникација. На тој начин, постапно се создава и наддијалектниот тип на јазикот, којшто добива поголем број корисници и којшто стекнува употреба на поширока територија. Ваквиот свесен стремеж на партиските кадри од Куманово и Кумановско во изградбата на наддијалектниот тип на македонскиот јазик е несомнен прилог на духовната борба на нашиот човек во долгата и крвавата историја².

¹ Д-р Стојан Рјестески, Создавањето на современиот македонски литературен јазик, НИО “Студентски збор”, Скопје 1988.

² Во нашата наука малку се користени документите од НОВ и Револуцијата во претставувањето на македонскиот јазик. Меѓу прилозите во кои се обработува јазикот во текот на НОВ спаѓаат следните трудови: Блаже Конески, Граматика на македонскиот литературен јазик, I, Скопје, 1952, 49-59; Истиот, О развитку македонског књижевног језика, Јужнословенски филолог 1958. књ. XXIII, 39-44; Иван Мазов, Кон развитокот на македонскиот литературен јазик во НОБ, Македонски јазик VII (1956), 1, 99-117; Божо

Во овој прилог ќе се обидеме да ги проследиме карактеристиките на јазикот во документите на партиските кадри од Куманово и Кумановско во НОБ и Револуцијата, и тоа оние карактеристики што ја оцртуваат главната физиономија на јазикот, чија дијалектна база е кумановскиот говор. Создавани во конспирација во меѓусебната преписка или во обраќањето кон народот, во документите на партиските кадри од Куманово и Кумановско се среќаваат следните главни фонетски и граматички карактеристики³:

1. изедначувањето на етимолошките ерови во еден глас а (саставен, саставено, састави, саставили, састанко, дан и др.),

2. вредноста а место секундарната полугласка во одделни случаи (могал),

3. развојот на въ, вь во у (у базите, у борба, у борбата, у Градиште, у градо, у запатак, у затвор, у Куманово, у манастир, у најголема реакција, у некоје село, у њину, у одред, у одредени пунктови, у паника, у писмото, у поверенства, у потери, у потпуности, у реч, у с. Пелинце, у три правца, у цеп и др.; како и во префиксот: уведуе, увлечуеме, улегна, улегнаја и др.),

4. замената на Q со у во одделни случаи (купе, накуле, мужеви, постапако, поступат, пут, упутени, руке, руку, смут и др.; во општата форма кај именките на -а: за Цвеју, за шугу, на туј црну окупаторску аждају, у овуј голему борбу, крв за слободу, по страну ол овуј свету и народну борбу и др.),

Видоески, Кумановскиот говор, Институт за македонски јазик, Посебни изданија, кн. 3, Скопје, 1962; Александар Џукески, Поетски обид од деновите на НОБ, Културен живот, 1965, бр. 8; Истиот, Една варијанта на графемата ј во документите од НОБ во Охридско, Македонски јазик XXIII (1972), 287-291; Истиот, Јазикот на МанIFESTOT на Главниот штаб на НОБ и ПОМ од 1943 година, Симпозиум “Слободните територии во Македонија 1943”, Дебар, 27-29 март 1974 година, Скопје 1975, 371-383; Истиот, Речник на зборовите во МанIFESTOT на Главниот штаб на НОБ и ПОМ од 1943 година, Симпозиум “Слободните територии во Македонија 1943”, Дебар, 27-29 март 1974 година, Скопје 1975, 385-410; Истиот, Развојни тенденции во оформувањето на македонскиот литературен јазик во текот на НОБ, Предавања на XIII семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1980, 93-105; Истиот, Историските одлуки на АСНОМ во развојот на македонскиот литературен јазик, Предавања на XVII семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје 1984; Крум Тошев, Графиските системи употребувани во Македонија по Првата светска војна, Македонски јазик XIX (1968), 21-44; Трајко Стаматоски, Борба за македонски литературен јазик, Мисла, Скопје 1986, 156-188; Д-р Стојан Ристески, Создавањето на современиот македонски литературен јазик, НИО “Студентски збор”, Скопје 1988, 119-190; и други трудови.

³ За дијалектната диференцијација на јазичните црти употребувани во документите на партиските кадри од Куманово и Кумановско во НОБ и Револуцијата наспрема литературно јазичната норма се користени студиите на Божо Видоески: Основни дијалектни групи во Македонија, Македонскиот јазик XI-XII (1960-1961), 1-2, 13-31+3 карти, и Македонските дијалекти во светлината на линвистичката географија, Македонски јазик XIII-XIV (1962-1963), 1-2, 87-107+8 карти.

5. замената на старото вокално д со у во мал број случаи (дужни, кук, пуна, пуно, пуну, пшпун, потпуности; и Бугариа, бугарска),
6. непрегласеното а во Ора, Сув Ора,
7. чувањето на мекото п' пред предна самогласка (њега, његов, његова, њим, њима, њино, њину, њихову и др.),
8. чувањето на старото меко л' во сите позиции (ваљак, ваља се, закључениа, закључиме, искључен, Бабина Пољана, недеља, непријател, непријатеља, сељак, сељани, сељаци, сељапите и др.),
9. прејотацијата на иницијалното е (је, јелан, јелинице, јелиници, јелиниците, јелинството, једно и др.),
10. губењето на х во одделни случаи (стра, тупкав од стра, Ора, с. Сув Ора),
11. промената на групата л + ј во љ (иљаци, иљадници, хиљаде),
12. промената на мј во мњ (земња, земњата, земњи),
13. наставката -е во множина кај именките од женски род што завршуваат на -а (бомбе, борбе, Ретки Буке, врбе, девојке, запаче, јелинице, карактеристике, новине, овце, песме, племње, планине, приколице, пушке, снаге, тешкоќе, точке, шифре и др.),
14. наставката -е во множина кај атрибутските зборови, употребени со именките од женски род што завршуваат на -а (Жилинске мале, партизанске единице, Хитлерове наезде и др.),
15. чувањето на разликата меѓу општата и номинативната форма кај одушевените именки од машки род што завршуваат на консонант (се отфрлил предлог на Карпоша, снаги на непријатеља, у борбу против ок упатора, без секретара и др.),
16. заменката сваки (свак, сваки дан, сваки пут, свакој, свакој ден итн.),
- 17./ заменската форма њега (што да праиме со њега),
18. наставката -ога (ке гледам преку другога да го убелам),
19. множинската наставка -мо кај глаголите (земемо, незнамо, извештавамо, имамо, нападамо, напустимо, повикувамо, правимо, сменимо и др.),
20. наставката -в во 3 лице множина на сегашното време (да се вратив, да се врнев, држив, се есапив, знајев, да илев, кажев, кријев, крстив, лијев, мислив, не можев, направив, напредујев, панаучив, носев, печалив, да пишувев, појдев, се правив, да приберев, се пријавив, да се примив, пуцав, разорујев, свршавав, судив, тупкав, да формирав) и други⁴

⁴ Прилозите од кои се користени примерите за илустрација на јазичните особености се објавени во книгата: Куманово и Кумановско во НОВ 1941-1945, Документи, Избор и редакција: В. Јотевски, Д-р С. Младеновски, Ѓ. Чакарјаневски, Т. Чепреганов, Општински одбор на Сојузот на здруженијата на борците од НОВ - Куманово, Куманово 1988.

Од педесетина главни фонетско-фонолошки и граматичко-структурни особености, карактеристични за кумановскиот говор, во материјалите на партиските кадри од Куманово и Кумановско ги регистриравме посочените дијалектни црти. Не успеавме да нотираме примери на заменето старовокално л со лу, отсуство на протетичко в, консонанската група бн, дисимилацијата на мн во мл, наставката -ики кај именките од среден род на -е во множина, заменските форми њојзе, њојно, кратката замска форма гу, односно га за женски род, имперфектно-аористните наставки за 1 и 2 лице множина - смо, -сте, наставката -ше во 3 лице множина во аористот, образувањето на конструкциите од типот теше (кеше) да иле, тел(е) да иле, партиципската наставка -ја, предлозите уз, више, проз, из, сврзниците буди, неголи, како и употребата на именските образувања со суфиксите -ача, -уша, -оња, -иња и други.

Но, сепак во прво време локалниот говор се наложувал во документите од потребите на денот. Исто така, дотогашната писмена активност немала востановено определени јазични закономерности за целото македонско јазично подрачје. Употребата на дијалектните особености се оправдува и со фактот што сите партиски кадри немале достатна лингвистичка наобразба. А подоцна, стремежот кон македонскиот стандард се забележува во извештаите, позивите, поздравните писма и во другите документи. Меѓутоа, тој стремеж особено е видлив во статиите што се објавувани во весниците на Народноослободителниот фронт на Македонија во последните години од војната. Во статиите, речиси не може да се препознае дијалектната припадност на авторите што, од една страна, сведочи за нивната грижа да бидат разбрани од читателите на сите говорни подрачја во Македонија, а од друга страна, зборува и за националното самосознание за изградба на македонскиот литературен јазик. Тоа е мошне позитивна појава во борбата на македонскиот народ против туѓиот поробувач и против сите непријатели на македонското дело. Победата на македонскиот народ во НОВ и Револуцијата сосем ги отвори патиштата на македонскиот јазик во нашата земја во сите сфери на животот.